

И сразу же проблема оценки этого явления переместилась на более высокий уровень. Борьба за религиозное выживание с городских улиц и площадей перешла в залы судебных заседаний или стала темой обсуждения в университетских аудиториях. Здесь перед юристами, с одной стороны, и молодой наукой о религии (религиоведением), с другой – возникли элементарные элементарные по форме вопросы: «Являются ли религией по сути эти «новые религиозные движения»? Как их можно классифицировать? Что следует от них ожидать в социально-правовом аспекте и т. д.?». Но за всей этой простотой скрывалось серьезнейшее испытание на способность «быть или не быть», в которое вовлекся даже не столько предмет, сколько сама рефлексия по поводу него.

Наука о религии всеми имеющимися в ее арсенале способами и средствами попыталась справиться с поставленной задачей. Главным для нее на данном этапе стала процедура, посредством которой можно было бы отличить эту религиозность от той, что привычна, традиционна (ведь сам же предмет отличает себя). Но как только религиоведение взялось за розыск этой отличительной характеристики, как данная проблема вывела ее на уровень общих вопросов: – что такое религия? какой признак ее отделяет от не религии? От подобного «категориального» вопрошания даже респектабельная научная дисциплина может впасть в «гносеологическое» отчаяние. И все же это испытание в целом плодотворно сказалось на религиоведческом знании. Здесь подтвердилась правота высказывания М. Хайдеггера о том, что уровень науки как раз «определяется тем, насколько она способна на кризис основопонятий».

То, что религиоведение должно «переболеть» этим «категориальным кризисом» еще на начальных стадиях своего самостоятельного развития, в этом немалая заслуга принадлежит феномену новой религиозности. В сфере, которая образовалась «по поводу» этой религиозности, социальные, практические проблемы вплотную сомкнулись с проблемами фундаментальной теории – проблемами определения ключевых понятий.

*Грибовський Б. О.,
НАПрН України Інститут державного будівництва та
місцевого самоврядування, аспірант,
м. Харків*

Причини та природа скоєння злочинів на підставі релігійної ненависті чи ворожнечі. Аналіз мотивів

Релігія сьогодні являється одним із керівних важелів правового та політичного устрою нашої держави. Релігійні відносини на сталому етапі розгалуження нашої країни відображають ті корінні зміни в нашому суспільстві, котрі відбулись за останні двадцять років. Україна вважається багатонаціональною та багатоконфесійною країною, що говорить про викликаний інтерес та культурний ріст нашої нації в очах інших представників світових культур. Тому збереження такої високої «марки» є важливим державним завданням, складовою частиною котрого становить профілактика

злочинів скоєних на підставі релігійної ненависті чи расової нетерпимості шляхом виявлення причин їх виникнення.

За нашим переконанням, мотив – це інтегральний психічний утвір, який спонукає особу до вчинення суспільно небезпечного діяння та є його підставою. Вважається, що мотив є обов'язковим чинником при реалізації психічно нормальною особою своєї поведінки, діяльності, вчинку або діяння.

Сутність злочину, скоєного з ненависті, полягає у тому, що злочинець вчиняє його з мотивів, викликаних його особистим ненависницьким ставленням до жертви, котра має специфічний статус чи належить до певного соціального прошарку (в нашому конкретному випадку це люди інших релігійних конфесій чи релігійного віросповідання).

Мотив релігійної ненависті чи ворожнечі досить часто переплітається з іншими мотивами, наприклад, з політичними, котрі мають ідеологічний вплив чи релігійний характер. Також з расовим нетерпінням, що відображає не традиційне ставлення, агресію до представників іншого етимологічного походження.

Однією з причин злочинів, котрі ми досліджуємо, являється наявність в них конкретно суспільних факторів, що не знайшли своє конструктивне вирішення на більш ранніх стадіях. Фундаментальною причиною злочинів, скоєних на підставі релігійної ненависті чи ворожнечі, являється нездатність самого суспільства врегулювати міжконфесійні відносини. Це наштовхує радикально налаштованих представників суспільства використовувати ті чи інші релігійні погляди чи віроучення в цілях маніпуляції чи захоплення політичної влади.

Не зважаючи на те, що законодавча база даного питання досить широка, що знаходить своє відображення і в Конституції України ст. 35, де говориться, що кожному гарантується право на свободу світогляду і віросповідання. Також визначене спеціальним Законом України «Про свободу совісті та релігійних організацій». Навіть передбачена широка кримінальна відповідальність Кримінальним Кодексом України у статтях 161, 178, 179, 180, 181. Все одно, для такого інтегруючого суспільства дана дискусія набиратиме обертів із зростанням різних релігійних конфесій, їх однодумців та противників.

Релігійне життя значно ширше ніж нам здається, адже своє коріння сягає початку становлення будь якої суспільно владної групи, чи то від Різдва Христового чи, тим паче, після. Своєю дискусійністю та правовою імплементацією релігія збагачувалась ще з часів могутньої Римської імперії. А тепер, коли суспільство, політико-правові тенденції гостро в'їлись у повсякденне життя кожного, вплив таких чинників має досить розріджений і комбінований характер. Тому нашим очільникам потрібно постійно тримати руку на пульсі сучасного інтегруючого суспільства.

Науковий керівник : к. філос. н., доцент кафедри логіки Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого – Качурова С. В.

*Пащенко О. О.,
доцент кафедри кримінального права № 1 Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого, кандидат юридичних наук, доцент,
м. Харків*

Релігійна обумовленість кримінально-правових норм

Особливістю сучасної методології пошуку шляхів вдосконалення кримінального законодавства є, з одного боку, безумовне суворе й точне правове нормування, а з іншого, – необхідність порівнювати, зіставляти і узгоджувати результати будь-якого вдосконалення кримінального законодавства та конкретні пропозиції щодо нього з так званими «суто людськими» і «позанауковими» критеріями оцінки [1, с. 34]. Одним із таких критеріїв є відповідність законодавства, у тому числі кримінального, релігійним нормам.

1. Релігія і право виступають регуляторами суспільного життя. Тому закономірно постає питання щодо їхньої взаємодії. Єдність права і релігії зумовлюється єдністю їх соціального призначення – судити вчинки людей, вирішувати їхню долю і визначати те, на що особа заслуговує, і що відповідає (чи не відповідає) в одному випадку заповідям релігії, в іншому – нормі закону [2, с. 183]. Метою цієї публікації є ілюстрація того, яким чином релігійні норми пов'язані із кримінально-правовими: впливають на їх появу, розвиток і скасування.

2. Уявляється, що релігійна обумовленість кримінально-правових норм прослідковується, принаймні, в двох аспектах: 1) вони повинні мати релігійне підґрунття, тобто, не суперечити основним постулатам віровчень тих конфесій, що розповсюджені на території нашої держави; 2) охороняти від злочинних посягань права особи в релігійній сфері.

3. Щодо першого аспекту, слід зазначити, що братися до уваги повинні ті релігійні догмати, що є схожими в усіх трьох світових релігіях (християнстві, мусульманстві та буддизмі). Йдеться про добро, справедливість, честь, гідність, повагу до старших тощо. В літературі не піддається сумніву, що саме під релігійним впливом ще у стародавні часи були криміналізовані такі діяння як вбивство, крадіжка, зґвалтування, завідомо неправдивий донос, відмова від утримування непрацездатних батьків. Зафіксовані ці діяння в Законах Мойсея (Ісх. 20, 12–17), частково – в Нагорній проповіді Ісуса Христа (глави 5, 6 і 7 Євангелія від Матфея) і в його Розмові з багатим юнаком (Мф. 19, 16–24; Лк. 18, 18–25; Мк. 10, 17–25). Зважати слід також на 7 смертних і 4 вопіючі гріхи та 7 християнські і 7 мусульманські чесноти і заповіді блаженства [3, с. 84].

Звичайно, що не всі релігійні норми повинні мати адекватний захист з боку кримінального права. Причин цьому декілька. Зараз виділимо дві з них. По-перше, згідно принципу економії репресії, кримінальне право покликане охороняти не усі, а лише найбільш значущі соціальні (у тому числі, релігійні) цінності, і не від будь-яких, а лише від найбільш небезпечних посягань. По-друге, не можуть братися до уваги постулати, що не є спільними для усіх трьох світових релігій (принаймні в частині протиріччя положень інших конфесій

догматам православного християнства), тому що вони не віддзеркалюють світогляду переважної більшості населення нашої країни. Тому, на сьогоденному етапі розвитку нашого суспільства можна стверджувати, що релігійно обумовленими кримінально-правові норми є лише у тій мірі, де положення релігії співпадають із моральними та сприймаються правосвідомістю українського суспільства. Тому релігію не можна визнавати самостійним фактором, що чинить вплив на формування і вдосконалення кримінального законодавства. В запропонованій автором системі обставин соціальної обумовленості кримінально-правових норм [4, с. 211, 212] повинні враховуватися ті релігійні положення, що віддзеркалюють правосвідомість, мораль і суспільну думку.

З іншого боку, в історії розвитку кримінального права була значна кількість заборон, що мали релігійні витoki, і з пливом часу входили в протиріччя із розвитком науки, техніки, іншими соціальними потребами. І. Ф. Казьмін з цього приводу зазначає, що подолання правом релігійних і релігійно-моральних заборон є складним і тривалим процесом. Такі складнощі, пише дослідник, були, наприклад, із дозволом на використання трупів у науково-медичних цілях, з експериментами над тваринами. Лише поступово потреби науки та охорони здоров'я змогли змінити становище. В дещо меншій мірі це повторилося пізніше з донорством, трансплантацією людських органів і тканин. Для визнання подібних вчинків правомірними необхідна соціальна потреба в послабленні, а згодом, і знятті заборони, що повинна усвідомлюватися достатньо широкими суспільними колами та законодавцем [5, с. 91]

4. Що стосується другого аспекту релігійної обумовленості кримінально-правових норм (охорони прав особи у релігійній сфері), то слід відзначити, що Розділ V Особливої частини Кримінального кодексу України «Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина» містить 4 норми (статті), що охороняють їх від злочинних посягань: ст. 178 «Пошкодження релігійних споруд чи культових будинків», ст. 179 «Незаконне утримування, осквернення або знищення релігійних святинь», ст. 180 «Перешкоджання здійсненню релігійного обряду», ст. 181 «Посягання на здоров'я людей під приводом проповідування релігійних віровчень чи виконання релігійних обрядів». Видається, що наявного переліку злочинів цілком достатньо, і найближчим часом він перегляду не потребуватиме. Це означає, що немає підстав як щодо його розширення (введення нових діянь до числа кримінально караних), так і щодо скорочення (тобто виключення якогось із наведених діянь із кола злочинних). Негативний досвід у цьому плані має законодавець Російської Федерації. Так, у 1991 році з чинного на той час КК РРФСР 1960 року помилково було виключено статтю, що передбачала відповідальність за посягання на особистість та права громадян під виглядом здійснення релігійних обрядів. Ціною названої помилки стала активізація діяльності таких релігійних об'єднань як «Біле братство», «Аум сенріке» тощо. Внаслідок цього кількість людей, втягнутих у подібні об'єднання, збільшилась у декілька разів. Так само збільшилась і шкода, що була заподіяна їхньому

фізичному і психічному здоров'ю. Тому вже навесні 1993 року законодавець знову змушений був увести кримінальну відповідальність за створення об'єднань, що посягають на особистість і права громадян. Таке діяння визнане злочинним і в чинному нині Кримінальному кодексі РФ 1996 року [6, с. 282, 283].

Наведене дозволяє зробити наступні *висновки*: 1) релігійна обумовленість кримінально-правових норм проявляється у двох аспектах: релігійному підґрунті кримінально-правових заборон вчинення певних злочинів (проти особи, власності тощо); а також у забезпеченні кримінально-правової охорони прав і свобод особи у релігійній сфері; 2) відповідність кримінального закону релігійним нормам не є самостійним фактором його соціальної обумовленості; 3) релігійні норми чинять вплив на зміст кримінального законодавства опосередковано: у разі, якщо вони відповідають нормам суспільної моралі, охоплюються правосвідомістю та схвалюються громадською думкою.

Список літератури:

1. Фролова, О. Г. Щодо методології пошуку шляхів вдосконалення кримінального законодавства України / Кримінальний кодекс України 2001р. (проблеми, перспективи та шляхи вдосконалення кримінального законодавства): Матеріали наук.-практ. конф., 4-5 квіт. 2003 р. - Л. : ЛІВС при НАВС України / Львівський державний інститут внутрішніх справ при НАВС України, 2003. - С. 33-35.

2. Яковлев, А. М. Социальная структура общества и право: Учеб. пособ. – М. : Норма, 2013. – 368 с.

3. Бойко, А. И. Нравственно-религиозные основы уголовного права: Монография. – М.: Юрлитинформ, 2010. – 248 с.

4. Пащенко, О. О. Обставини, що визначають соціальну обумовленість охоронних кримінально-правових норм (законів про кримінальну відповідальність) / Актуальні проблеми кримінальної відповідальності: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 10-11 жовт. 2013 р. / редкол.: В.Я. Тацій (голов. ред.) та ін. – Х.: Право, 2013. – С. 210-213.

5. Казьмин, И. Ф. Общие проблемы права в условиях научно-технического прогресса: Монография. – М.: Юрид. лит., 1986. – 192 с.

6. Лопашенко, Н. А. Основы уголовно-правового воздействия: Монография. – СПб.: Юрид. центр «Пресс», 2004. – 339 с.